ISSN 2181-3787
E-ISSN 2181-3795

“PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA”
xalqaro ilmiy-metodik jurnal

«ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ»
международный научно-методический журнал

“PEDAGOGICAL ACMEOLOGY”
international scientific-methodical journal

№2(4) 2023

Jurnal haqida

Jurnalga O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti administratsiyasi huzuridagi axborot va ommabiy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan ommaviy axborot vositasi davlan ro‘yxatidan o‘tkazilganligi to‘g‘risida 1672 raqamli guvohnoma berilgan.

"Pedagogik akmeologiya" xalqaro ilmiy-metodik jurnali

"Pedagogik akmeologiya" xalqaro ilmiy-metodik jurnaliga taqdim etilgan ilmiy maqolalarga qo'yiladigan asosiy talablar falsafa doktori (PhD), fan doktori (DSc) dissertatsiyalarining asosiy ilmiy natijalarini xalqaro standartlar va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Oliy attestatsiya komissiyasi to'g'risidagi Nizom” talablari, shu jumladan elektron ilmiy-texnik jurnallarga qo'yiladigan talablar tizimi hisoblanadi.

«Педагогическая акмеология» международный научно-методический журнал

Основные требования к научным статьям, представляемым в международном научно-методическом журнале «*Педагогическая акмеология*» являются научные труды, рекомендованные для публикации основных научных результатов докторских (PhD), (DSc) диссертаций в соответствии с международными стандартами и «Положением о Высшей аттестационной комиссии» при Кабинете Министров Республики Узбекистан, в частности требования к электронным научно-техническим журналам.

About the magazine

"Pedagogical akmeology" international scientific-metodical journal

The main requirements for scientific articles submitted to the international scientific-metodical journal "*Pedagogical akmeology*" are scientific publications recommended for the publication of the main scientific results of doctoral (PhD), (DSc) dissertations in accordance with international standards and the “Regulation on the Higher Attestation Commission” Under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, including from templates in the system of requirements for electronic scientific and technical journals.

ANIQ VA TABIIY FANLAR 114

Бозоркул КАРИМОВ. Сонлардаги сирли фалсафа 114
Nilufar AZZAMOVA. Elektromagnetizmga oid bilimlar rivojida maksvell tenglamalar sistemasining tutgan o‘rni 122
И.Р.Камолов, А.Р.Сатторов, С.Т.Баракаева. Қуёш энергетикаси истиқболлари ва афзаллиги 125
Dilnoz RO‘ZIYEVA. Kontekst o‘qitish texnologiyasi asosida politexnik ta’lim samaradorligini oshirish 128
Gulhayo SAYFULLAYEVA. Astronomiyadan amaliy mashg’ulotlarga MATHCAT, MAPLE matematik paketlarni tadbiq etish metodikasi 133
Dildora JO‘RAYEVA. Talabalarning mustaqil ta’limini bulutli texnologiyalarga asoslangan axborot muhitida tashkil etish yo‘llari 136
Nozimjon ATABOYEV, Ra’no YUSUPOVA. How to create your own corpus on the sketch engine platform 140
Dilraboxon BO‘RIBOYEVA. Muhandislik grafikasi fanlarini o‘qitishning innovatsion usuli . 145

JISMONIY MADANIYAT VA SPORT 152

Sitorabonu ABDUYEVA. Gandbol sport faoliyatining psixologik xususiyatlari 152
Farrux AXMEDOV. Jismoniy tarbiya va sportning global rivojlanish holati tahlili 156
O‘tkir FARMONOV. Basketbolchilarda yurak urishning qisqarishi darajasiga qarab o‘zgarishini o‘rganish metodikasiw 162
Laziz AZIMOV. Harakatli o‘yinlarni qo‘llash asosida o‘smir dzyudochilarning sport bo‘lgan motivatsyasini rivojlantirish 166
Nasiba SABIROVA. Qisqa masofalarga yugurish texnikasini o‘rgatishda mashg‘ulotlarni samarali tashkil qilish usullari 174
Манучехр ИБРАГИМОВ. Футболчиларни йиллик цикл тайёргарлигида машғулот юкламаларини режалаштириш 179
Зулфизар ЮСУПОВА. Бошланғич таълимда жисмоний тарбия дарслари орқали ўқувчиларнинг жисмоний тайёргарлик даражасини ошириш методикаси 185
Зулфизар ЮСУПОВА. Бошланғич синф ўқувчиларининг ижтимоийлашувида жисмоний тарбиянинг таъсири 190

Зулфизар ЮСУПОВА
Бухоро давлат университети
таянч докторанти

БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ ИЖТИМОИЙЛАШУВИДА ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯНИНГ ТАЪСИРИ

Мақолада бошланғич синфи ўқувчиларининг ижтимоийлашувига жисмоний тарбиянинг таъсири илмий-педагогик жиҳатдан тадқиқ этилган ва амалий жиҳатдан асосланган, ўқувчиларнинг жисмоний ривожланиши ва ижтимоий тажрибасини оширишга қаратилган ижтимоий-педагогик шарт-шароитларнинг ўзаро боғлиқлиги аниқланган.

Калит сўзлар: *ўқувчилар, жисмоний тарбия, ижтимоийлашув, саломатлик.*

В статье исследуется влияние физического воспитания на социализацию младших школьников и выявляется взаимосвязь социально-педагогических условий, направленных на улучшение физического развития и социального опыта учащихся.

Ключевые слова: *ученики, физическое воспитание, социализация, здоровье.*

The article examines the influence of physical education on the socialization of primary schoolchildren and reveals the relationship of social and pedagogical conditions aimed at improving the physical development and social experience of students.

Key words: *students, physical education, socialization, health.*

Кириш. Бугунги кунда шахснинг ривожланиши ва шаклланиши ижтимоий тажрибани ўзлаштиришга хизмат қиладиган кўп қиррали жисмоний тарбия боғлиқлиги алоҳида аҳамиятга эга. Бунга оилалар, таълим муассасалари ва умуман жамиятнинг биргаликдаги саъй -ҳаракатлари орқали эришилади. Жисмоний тарбия - жисмоний ва ақлий меҳнатга, Ватанни ҳимоя қилишга тайёрликни таъминлайдиган жисмоний салоҳият ва жисмоний сифат жиҳатидан соғлом ва баркамол инсонни шакллантиришнинг мақсадли ва тизимли жараёни ҳисобланади.

Жисмоний тарбиянинг мақсади ҳар доим шахснинг жисмоний ва ҳар томонлама ривожланиши бўлиб, у жисмоний камолот, соғлик, куч, мослашувчанлик, чаққонлик, гигиена кўникмаларининг барқарорлиги, спорт ва маданиятга қизиқиш каби фазилатларни ривожлантиришни ўз ичига олади. Жисмоний тарбиянинг мажбурий вазифаларидан бири болани ёшлигидан ижтимоийлашувига хизмат қилувчи энг муҳим элементларидан бири бўлган соғлом турмуш тарзининг зарурлиги, жисмоний тайёргарлик, мунтазам жисмоний фаоллик зарурлиги ҳақидаги тасаввурларни шакллантиришдир [6].

Жисмоний тарбия айниқса кичик мактаб ёшида муҳим аҳамиятга эга, бунда бола организми нисбатан тез ривожланиб, унинг асосий ҳаракатлари, ижтимоий тажриба орттириш шаклланади, лекин бу ёшда тана ҳали ҳам заиф ва касалликларга ожиздир. Муҳим ижтимоий вазифалар қаторида мамлакатимизда аҳолининг барча қатламлари, айниқса болалар ва ўсмирлар ўртасида жисмоний тарбия ва спортни янада такомиллаштиришни биринчи ўринга қўяди. Сўнгги йилларда мамлакатда бу борада бир қанча ишлар амалга оширилди. Ҳар бир туманда, ҳатто чекка шаҳар ва қишлоқларда ҳам болалар ва ўсмирларнинг спорт ва жисмоний тарбия билан шуғулланиши тобора кўпайиб бормоқда, ёш авлоднинг жисмоний тарбия, соғломлаштириш, дам олиш муаммоларини ҳал қилиш учун спорт марказлари, клублар барпо этилмоқда. Бугунги кунда жисмоний тарбиянинг ижтимоий аҳамияти шундай даражага етдики, ундан зарарли одатларга қарши курашда фойдаланиш учун ҳақиқий имкониятлар яратилади. Саломатлик инсоннинг жисмоний, гигиеник, ақлий ва ижтимоий маданиятини ўз ичига олади.

Шахснинг ижтимоийлашуви инсон ҳаёти давомида содир бўлади ва уни болалик даврида муваффақиятли амалга оширишининг асоси ҳисобланади. Бошланғич синф

ўқувчиларида тез жисмоний, ақлий ривожланиш ва сотсиализатсия механизмларини ўзлаштириш, ижтимоий хулқ меъёрларини ўзлаштириш даври ҳисобланади.

Замонавий жамиятнинг барча соҳалари ривожланиши шароитида болаларни турли ёшдаги ижтимоийлашуви механизмини ўрганиш масаласи катта аҳамиятга эга. Таъкидлаш жоизки, жамиятимиз тараққиётининг тез ва ўзгарувчан шароитида бугун ва эртага болада қандай жисмоний, маънавий ва шахсий қадриятлар шаклланишига ва унинг янги ижтимоий муносабатларга қанчалик тайёрлигига боғлиқ.

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили. М.Я.Виленский [1], Е.Н.Литвинов[2]лар ўзларининг асарларида мактаб ўқувчиларининг жисмоний маданиятга бўлган қизиқишини ҳамда спортнинг бошқа турларига бўлган қизиқишини камайиб бориш муаммосига алоҳида эътибор бериш кераклигини таъкидлайдилар. В.Д.Сонкин, М.Р.Суюров ва бошқа тадқиқотчиларининг фикрига кўра ўқувчиларнинг спортга бўлган қизиқишининг пасайиши ёш авлод саломатлигининг ёмонлашувига олиб келади.

Таълим муассасаларида жисмоний тарбия машғулотларининг назарий ва амалий асосларини Р.С.Саломов[3], Т.С.Усмонхўжаев [4], А.Абдуллаев, Ш.Х.Хонкелдиев [5], А.Қ.Атоев, Ҳ.А.Мелиев, П.Ф.Лесгафт, В.Г Норакидзе, О.А Черникова, Л.П.Матвеев каби юртимиз ва чет эл олимлари томонидан яратилган асарларда ўз аксини топган.

Шахснинг ижтимоийлашуви Г.М.Андреева, В.Д.Семенов ва бошқалар томонидан ўрганилган. Л.С.Выготский, Л.И.Божович, А.Н.Леонтев, С.Л Рубинштейн, В.В.Столин, Е.Смирновава бошқалар ўзларининг асарларида мактабгача ёшдаги болани ижтимоийлаштириш масаласини тадқиқ этилган.

Шу билан бирга, замонавий тадқиқотчиларнинг оилавий тарбия муаммолари бўйича олиб борган тадқиқотлари ва асарлари жисмоний тарбиянинг бошланғич синф ўқувчиларининг ижтимоийлашуви жараёнига, жисмоний тарбиянинг ижтимоий-педагогик шартлари ва болаларни оилада ижтимоийлашиш жараёнига таъсирини тўлиқ ҳал қилинмаган.

Тадқиқот методологияси. Одатда боланинг жисмоний ва руҳий саломатлигига ғамхўрлик унинг перинатал ривожланишидан бошланади. Бу ҳомиладор аёлларни парвариш қилишда, ҳомиладорлик ва туғиш билан боғлиқ қатор маросимларни бажаришда намоён бўлади ва оилада ижобий ҳиссий кайфиятни яратади.

Ота -оналар бир қанча урф-одатлар ва анъаналар орқали боланинг танасини даволашда, соғлиғи мустаҳкамлиги, чидамлилиги, узоқ умр кўриши, шахсият хусусиятларининг ривожланиши ва бошқалар билан ажралиб турадиган ўтлар билан чўмилиш, шеърлар, ҳазиллар, дуолар ўқиш билан шуғулланадилар. Шунингдек, исм қўйиш (жисмоний фазилатлар мазмуни билан), биринчи эмлаш, биринчи соч олиш, ўғил болаларни суннат қилиш (балоғат ёши ва шахс сифатида тан олиниши) билан боғлиқ бир қанча мавжуд маросимларда ўғил ва қиз болаларни ҳаракатли ўйинларга жалб этиш, уларнинг ақлий ва жисмоний ривожланишига ғамхўрлик ва эътибор болаларнинг ижтимоийлашувига хизмат қилади.

Жисмоний тарбиянинг оилавий анъаналари ўзига хос устуворликларга эга, уларнинг таълим вазифаларини бажариш тизими қуйидагича амалга оширилиши мумкин: боланинг танасининг саломатлиги, ахлоқий ривожланиши, болаларда ижодкорлик ва когнитив кўникмаларнинг ривожланиши. Бизнинг фикримизча, болалар жисмоний тарбияси анъаналарига таъсир кўрсатишнинг асосий омили - бу жамиятнинг ижтимоий эҳтиёжлари ва таклифлари бўлиб, улар жисмоний саломатликни мустаҳкамлаш ва унинг ижтимоий тажрибаси ва маънавий қадриятларини ривожлантириш учун шароит яратишда фойдаланадилар. .

Оилавий анъаналарни урф-одат ва анъана, янги ижтимоий ва маиший маросимлар ва ижтимоий-сиёсий тадбирлар (бола туғилиши, унинг таълим муассасаларига таълим олиши, маданий-кўнгилочар тадбирларда, спорт ва соғлиқни сақлаш тадбирларида иштирок этиш) болаларнинг ижтимоий ҳаётни тарғиб қилиш ва жисмоний маданиятни шакллантиришга хизмат қилади.

Баъзида ота-оналар оиланинг моддий аҳволи, спорт иншоотларининг етишмаслиги, боланинг соғлиғи ҳолати (тез-тез касал бўлиб қолиш, жисмоний ривожланмаганлиги) ва унинг спорт билан шуғулланишни истамаслиги ва шуғуллана олмаслиги туфайли жисмоний ҳолатини яхшилашни хоҳлашадилар.

Оилавий муҳит педагогикаси ва болаларни жисмоний тарбия ва ижтимоийлашиш вазифаларини самарали амалга ошириш учун шарт -шароит яратиш зарурати қуйидагилардан келиб чиқади.

- болаларнинг жисмоний ривожланишининг оиланинг молиявий ва ижтимоий ҳолатига боғлиқлиги;

- жисмоний тарбиянинг боланинг шахсий фазилатлари билан ўзаро таъсирини таъминлаш;

- кичик мактаб ёшидаги болаларни ўқитиш ва ривожлантиришда оналарнинг анъанавий этакчи ўрни;

- ота -оналарнинг тиббий, психологик ва педагогик билимларини оширадиган уй хўжаликлари ва тиббиёт ходимлари, таълим муассасалари ўқитувчилари ўртасида ҳамкорлик зарурлиги.

Жисмоний тарбияда болаларни ижтимоийлашувига ёрдам берадиган миллий ва оилавий анъаналардан фойдаланиш яшаш жойига (шаҳар, қишлоқ), оиланинг ёш тузилишига ва катталигига, ота -оналарнинг таълим даражасига боғлиқ. Замонавий жамиятда оилаларда қуйидаги анъаналар мавжуд.

№	Жисмоний тарбиянинг мавжуд оилавий анъаналари	Сўровда қатнашган иштирокчилар сони	Фоизда %
1	Эрталабки машқлар билан шуғулланиш	26	6,5%
2	Эрталабки югуриш билан шуғулланиш	40	10,0%
3	Ёзда сузиш билан шуғулланиш	41	10,2%
4	Юриш (қечқурун яшаш ҳудудида)	40	10,0%
5	Шаҳарда, яшаш жойида сайр қилиш	101	25,2%
6	Биргаликда ҳаракатли ўйинларни ташкил этиш	18	4,5%
7	Спорт мусобақаларида иштирок этиш	198	49,5%
8	Телевезор орқали спорт мусобақаларини томоша қилиш	86	21,5%
9	Қишда чанғида учиш	37	9,2%
10	Жисмоний тарбиянинг оилавий анъаналари йўқ	149	37,2%

Жадвалдан кўриниб турибдики, жисмоний тарбия бўйича анъанавий иш шаклларидан фойдаланиш ота -оналар билан махсус тадбирларни янада ташкил этишни талаб қилади. Замонавий шароитда маданий, кўнгилочар ва соғломлаштириш-спорт муассасаларини тижоратлаштириш, мактабдан ташқари спорт иншоотлари сони кўпайиши, айниқса, янги қишлоқ, шаҳар ва туман спорт биноларида болаларнинг ижтимоийлашувига ҳисса қўшадиган жисмоний ва ахлоқий-иродавий фазилатларни ривожлантиришга қаратилган фаолиятни амалга ошириш имконияти кенгайди.

Хулоса. Тадқиқот жараёнида олинган натижалар тўплами бошланғич синф ўқувчиларининг ижтимоийлашувида жисмоний тарбиянинг таъсири юқори эканлиги асосланди. Шуни инобатга олиб қуйидаги хулосаларга келинди:

1. Мамлакатимиз тараққиётининг ҳозирги босқичида бошланғич синф ўқувчиларининг ижтимоийлашувини юзага келтиришда оилада жисмоний тарбияни тўғри ташкил этиш ва мавжуд анъаналардан унумли фойдаланиш зарурияти мавжуд.

2. Оилада кичик мактаб ёшидаги болаларни жисмоний тарбия ва ижтимоийлашуви аҳамиятини ошириш тенденцияси боланинг оилада туғилиши, ижтимоий тажрибага эга бўлиши ва шахс сифатида шаклланиши билан баҳоланади. Шахс ўзи тарбияланган ва шаклланадиган ижтимоий муносабатларнинг бутун тизимини акс эттиради. Боланинг жисмоний ривожланиши, руҳий ва жисмоний саломатлиги ва фаровонлиги, оила ва жамиятнинг қиймати сифатида, ижтимоийлашув асосини ташкил қилади.

3. Уй шароитида кичик мактаб ёшидаги болаларни жисмоний тарбия ва ижтимоийлашувининг ўзига хос хусусиятлари таълим тушунчасининг анъанавий афзалликларидан келиб чиқади. Аниқланишича, оилада кичик мактаб ёшидаги болаларнинг жисмоний тарбияси ва ижтимоийлашувининг ўзига хос хусусиятлари оила ва миллий урф -одатларнинг таъсирига асосланган бўлиб, уларга риоя қилиш боланинг ички ривожланиши пайтидан бошланади. Урф -одат ва маросимларга риоя қилиш она ва боланинг ҳаёти ва соғлиғини ҳимоя қилишга қаратилган. Боланинг жисмоний ва маънавий ривожланишида юз берадиган ҳар қандай ўзгаришлар ота -оналарнинг доимий назорати остида бўлиши лозим.

4. Экспериментал ва тадқиқот ишлари шуни кўрсатдики, жисмоний тарбия ва жисмоний маданият бошланғич таълимнинг бир қисми сифатида интеграциялаш, индивидуаллаштириш, оиланинг жисмоний тарбиядаги ролини ошириш, жисмоний маданият даражасини ошириш, тарбия учун масъулиятни ошириш, жисмоний фазилатлар ва ахлоқий иродани шакллантириш болаларнинг ижтимоийлашувига ҳисса қўшади.

5. Интеллектуал ва ахлоқий ривожланиш даражаси, жисмоний ва ахлоқий-иродавий фазилатларни эгаллаш ижтимоий тажрибани эгаллаш, янги ижтимоий шароитга мослашишни шакллантириш билан ўзаро боғлиқдир. Бу фазилатларнинг барчаси боланинг жисмоний ва руҳий ҳолатига ва соғлиғига боғлиқ бўлади.

6. Болаларни оилада жисмоний тарбиялаш ва ижтимоийлашуви асаб тизимини ҳимоя қилиш, махсус қулай психологик муҳитни ва спорт иншоотларини яратиш, санитария - гигиеник меъёрлар (маданий тадбирлар ва болаларни спорт билан даволаш, халқ ўйинларидан фойдаланиш, оилавий байрамлар, кўнгилочар ва бошқа тадбирларни ўтказиш) билан белгиланади.

Адабиётлар

1. Виленский М.Я., Чичикин В.Т., Торочкова Т.Ю. Физическая культура. Методические рекомендации. 5-7 класс. “Просвещение”, 2014 г., 142 ст.

2. Литвинов Е.Н. Физическая культура. 6 класс: Пособие для учителя. Айрис-Пресс, 2004 г.

3. Саломов Р.С. Жисмоний тарбия назарияси ва услубияти. – Т., 2005 й.

4. Усмонхўжаев Т.С. Жисмоний тарбия. Т.: “Ўқитувчи”, 2011.

5. Абдуллаев А, Хонкелдиев Ш. Жисмоний тарбия назарияси ва услубияти. - Ташкент: Изд-во Гулистон давлат университети, 2016.

6. Юсупова З. Ш. Принципы и методы организации физкультурно-спортивных мероприятий в образовательных учреждениях //Academy. – 2019. – №. 5 (44).

7. Djumaturdiyevich A. S. Yusupova Zulfizar Sharipovna //Scientific reports of Bukhara State University. – с. 271.